

INLEDNING

Karl Berglund & Ann Steiner

Ett temanummer om AI och litteratur kan kanske tyckas förhastat: har generativ AI egentligen hunnit påverka den svenska litterära kulturen i någon större omfattning? Vi menar det.

Sedan ChatGPT lanserades för en bredare allmänhet har datorgenererad text gått från att vara ett tekniskt nischat specialområde till en kulturell allmänning. Att de stora generativa språkmodeller som kallas AI håller på att förändra människors förhållande till text och textproduktion står bortom tvivel. Detta får stora konsekvenser för läsare, litteratur, skriv- och förlagsprocesser – liksom för litteraturforskningen. Men vilka? Det måste vi som litteraturforskare belysa, analysera och försöka förklara. Den teknikoptimism och hype som råder kring generativ AI idag i många sammanhang är förstås klart problematisk, men den kan från humanistiskt håll inte ersättas med teknikpessimism eller med att stoppa huvudet i sanden.¹

Det här temanumret av *Tidskrift för litteraturvetenskap* är ett bidrag till det arbetet i en svensk kontext. Området “AI och litteratur” går att närma sig från en rad håll som spänner från estetiskt utmanande tillämpningar till krasst kommersiell effektivisering, från metodutveckling till litteraturteori och filosofisk reflektion, från studier av läsarresponser till närläsningar av enskilda verk. Förenklat kan man dela in det i fyra huvudområden:

- AI som verktyg för att skriva, redigera eller översätta litteratur (eller områden närliggande litteraturen, som illustrationer, bokomslag och ljudboksröster)
- AI som metodiskt verktyg vid datorstött litteraturforskning
- AI som litteratur- eller medieteoretiskt ramverk (för problematiseringar av exempelvis författarsubjekt och skrivprocesser)
- AI som litterärt tema

Förmodligen kan vi vänta oss en snabb utveckling inom alla dessa områden de kommande åren. Detta väcker sin tur starka känslor,

särskilt när AI används inom kreativt skrivande och i andra delar av litteraturens tillkomstprocesser, vilket av många upplevs som ett hot mot genuint mänsklig kreativitet. Dessutom finns en lång rad problematiska aspekter kopplade till upphovsrätt och automatisering av kreativt arbete.

Parallellt använder författare aktivt generativ AI som ett kreativt verktyg i sina skrivprocesser. Sammanblandningen mellan människa och maskin kommer förmodligen bara att öka. Överlag är det svårt att på ett stabilt sätt särskilja det mänskliga litterära skrivandet från dess tekniska förutsättningar, också i ett längre historiskt perspektiv. Medieteoretisk forskning påpekar att skrivpraktiker som involverar datorer och andra typer av maskiner istället bör förstås som ett slags socio-tekniska samarbeten.²

Den breda allmänheten tycker dock inte att AI bör blandas in i det litterära skrivandet. I en undersökning av läsvanor i Sverige genomförd i januari 2026 fick respondenterna frågan vad de ansåg om litteratur som var helt eller delvis skapad med hjälp av AI. Närmare två tredjedelar var mycket eller ganska negativa (65 %) och endast en marginell andel var positiva (3 %). I fritextsvar framhöll många att det var centralt att litteraturen var mänskligt skapad och inte fick ersättas av maskinproducerade verk.³

Även om en distinktion mellan mänskliga författare å ena sidan, och AI-genererad litteratur å den andra, är svår att upprätta i praktiken återkommer idéer om en sådan dikotomi, inte bara hos läsare utan även hos många författare och förlag. För att värna författarnas – och inte minst översättarnas – rättigheter och intressen har författarorganisationer sedan åtminstone ChatGPT:s publika genombrott starkt drivit frågor om upphovsrätt och mänskligt skrivande. European Writers' Guild, där bland andra Sveriges Författarförbund ingår, lanserade 2023 kampanjen *#AgainstWritoids*, där litterärt skrivande och översättningsarbete med hjälp av AI utmålas som en parasitär verksamhet.⁴ I USA har Authors Guild lanserat märkningen *Human Authored Certification* för den litteratur som de menar uppfyller kriterierna för att betraktas som skriven av en människa. Enligt deras klassificering har en människa skrivit texten om den inte genererats av AI ("not generated by AI"), med undantag för enklare verktyg, såsom stavnings- och grammatikkontroll, eller för idéarbete

och research.⁵ I Sverige har KLYS (Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd) utarbetat åtta rekommendationer kring generativ AI och kulturskapande, som riktar sig till professionellt verksamma som på olika sätt använder eller arbetar med kultur, och som värnar upphovsrätten för kulturskapare. På ett liknande sätt som Authors Guild skiljer de på *AI-genererade* litterära verk och litterära verk skapade med hjälp av *AI-assistans*.⁶ Sveriges Författarförbund, som ingår i KLYS, åberopar samma rekommendationer, men har också några egna förklarande tillägg. Så här sammanfattar de frågan:

Sammanfattningsvis gäller att AI-program kan fungera som inspiration och källa till idéer, men så fort du låter maskinen ta över “skapandet” riskerar du att förlora rådigheten över materialet och det kan inte skyddas av upphovsrätt.⁷

Förlagsbranschen arbetar på många sätt med en liknande uppdelning. Lisa Jonasdotters Nilsson, medlem i Bonnierförlagens redaktionella AI-grupp, menar att de ser AI som ett redaktionellt stöd, som avlastning och som ett verktyg snarare än en ersättning av mänskligt arbete. Bonnierförlagen är inte intresserade av att skapa eller generera böcker med hjälp av AI, framhåller hon, men har ingenting emot AI-assisterade skrivprocesser. Transparens och respekt för grundläggande upphovsrätt är centralt, vilket hon påpekar är något som gäller åt båda håll i relationen mellan förlag och författare/översättare.⁸ Norstedts har en liknande hållning i sin AI-policy:

Vi strävar efter att läsare, lyssnare och samarbetspartner alltid ska förstå när AI-verktyg har använts. I de fall AI har använts kommer det tydligt framgå. Våra upphovspersoner ska alltid veta om vi använder AI-verktyg i förlagets arbete.⁹

Att det finns ett behov av att deklarerar användning av AI är ett sätt att möta den oro som förekommer inom branschen och bland läsare. Det ska också ses i ljuset av det rättsliga läget, där AI-genererad text (hur det nu ska definieras) saknar upphovsrätt. Eftersom hela den litterära ekonomin är centrerad kring upphovsrätt till litterära verk är det förstås allt mer betydelsefullt att såväl förlag som författare

explicit redogör för hur AI har använts eller inte använts. I en värld där litteraturen har blivit *postartificiell* – Hannes Bajohrs begrepp för det tillstånd där vi inte längre kan avgöra huruvida en text är skriven av en människa eller en maskin – blir transparens och tydlighet vad gäller litterära tillkomstprocesser nyckelresurser.¹⁰

Samtidigt kvarstår problemet att det är mycket svårt att skilja AI-genererad text från text skapad med AI-assistans. Att efter en promptning utgå från en AI-genererad text rakt av är förhållandevis enkelt att definiera som AI-genererad output, men det är få som använder språkmodellerna på det sättet. Hur ska man exempelvis se på översättningsprocesser där en språkmodell genererar en grundöversättning, som en människa sedan redaktionellt bearbetar? Det är ett förfarande som håller på att etableras som praxis i delar av bokbranschen, men är resultatet att betrakta som AI-genererad text? Här ger förmodligen bokbranschens aktörer olika svar, vilket synliggör intressekonflikter inte bara inom det litterära fältet utan också mellan aktörer med insyn i hur litteratur blir till och de flesta läsare. Människor i allmänhet har en långt mer romantisk bild av vad författande är och hur det ser ut än vad både författarna själva och personer i förlagsbranschen har. Det var sant långt före AI:s genombrott, men skillnaden accentueras på grund av generativ AI. Att två tredjedelar av svenskarna är negativt inställda till “litteratur som är helt eller delvis skriven med hjälp av AI” (observera formuleringen helt eller delvis) ställer nya pedagogiska krav på förlagen. Hur kan man tillgodose den stora majoritetens önskan av att slippa AI-inblandning i den litteratur de tar del av samtidigt som AI implementeras i många led i den litterära produktionskedjan, och samtidigt som man utlovar transparens i AI-frågan?

Detta temanummer innehåller tre forskningsartiklar och två essäer som tillsammans pekar ut och reflekterar över olika förhållanden och skärningspunkter mellan generativ AI och den litterära kulturen: som litterärt tema, som verktyg för litteraturforskning och skönlitterärt skrivande – och, inte minst, som en realitet på den svenska bokmarknaden. Sannolikt har diskussionerna och forskningen om AI och litteratur bara börjat.

Noter

- 1 För exempel på teknikoptimism kring AI, se till exempel civilminister Erik Slottners direktiv till svenska myndigheter där han anger att "Sverige ska vara ledande i användningen av AI." (Finansdepartementet, "Regeringen ger AI-uppdrag till över 100 myndigheter", 19 december 2025, <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/12/regeringen-ger-ai-uppdrag-till-over-100-myndigheter/>, hämtad 9 mars 2026. För ett exempel på en tongivande humanistisk forskare som är negativ till AI i relation till språk och litteratur, se Naomi Baron, *Who Wrote This? How AI and the Lure of Efficiency Threaten Human Writing* (Stanford:Stanford University Press, 2023). För en mer utbyggd argumentation kring varför det är problematiskt om humanister per slentrian är kritiskt inställda till generativ AI, se Eamon Duede & Richard Jean So, "The Humanistic Case for AI Optimism", *Poetics Today* vol. 45 (2024:2), 215–222.
- 2 Hannes Bajohr "On Artificial and Post-Artificial Texts: Machine Learning and the Reader's Expectations of Literary and Non-Literary Writing", *Poetics Today* vol. 45 (2024:2), 331–61, 320–321; Tuuli Hongisto, *A Robot, a Collaborator, a Mere Machine. Examining the Different Conceptualisations of Authorship in Computer-Generated Literature* (Helsingfors: Helsingfors universitet), 2026, s. 5; jfr Karl Berglund, "Generativ AI och den litterära kulturen", *Finsk tidskrift* (2025:3–4), 65–76.
- 3 Omkring en tredjedel var osäkra eller hade ingen åsikt. (Karl Berglund & Ann Steiner, *Bokbarometern 2026*, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.)
- 4 European Writers' Guild, "Against Writoids", hämtad 2 mars 2026, <https://againstwritoids.org/>.
- 5 Authors Guild, "Human Authored Certification", hämtad 2 mars 2026, <https://authorsguild.org/human-authored/>.
- 6 KLYS, "AI-rekommendationer", hämtad 2 mars 2026, <https://klys.se/ai-rekommendationer/>.
- 7 Sveriges Författarförbund, hämtad 2 mars 2026, "Riktlinjer vid användning av AI", <https://forfattarforbundet.se/verksamhet/ai/riktlinjer-vid-anvandning-av-ai/>.
- 8 Lisa Jonasdotter Nilsson, presentation vid "Expertpanel: AI och litteratur och läsning", Uppsala universitet, 21 januari 2026.
- 9 Norstedts, "AI-policy", hämtad 26 februari 2026, <https://www.norstedts.se/kundservice/ai-policy>.
- 10 Bajohr, "On Artificial and Post-Artificial Texts".